

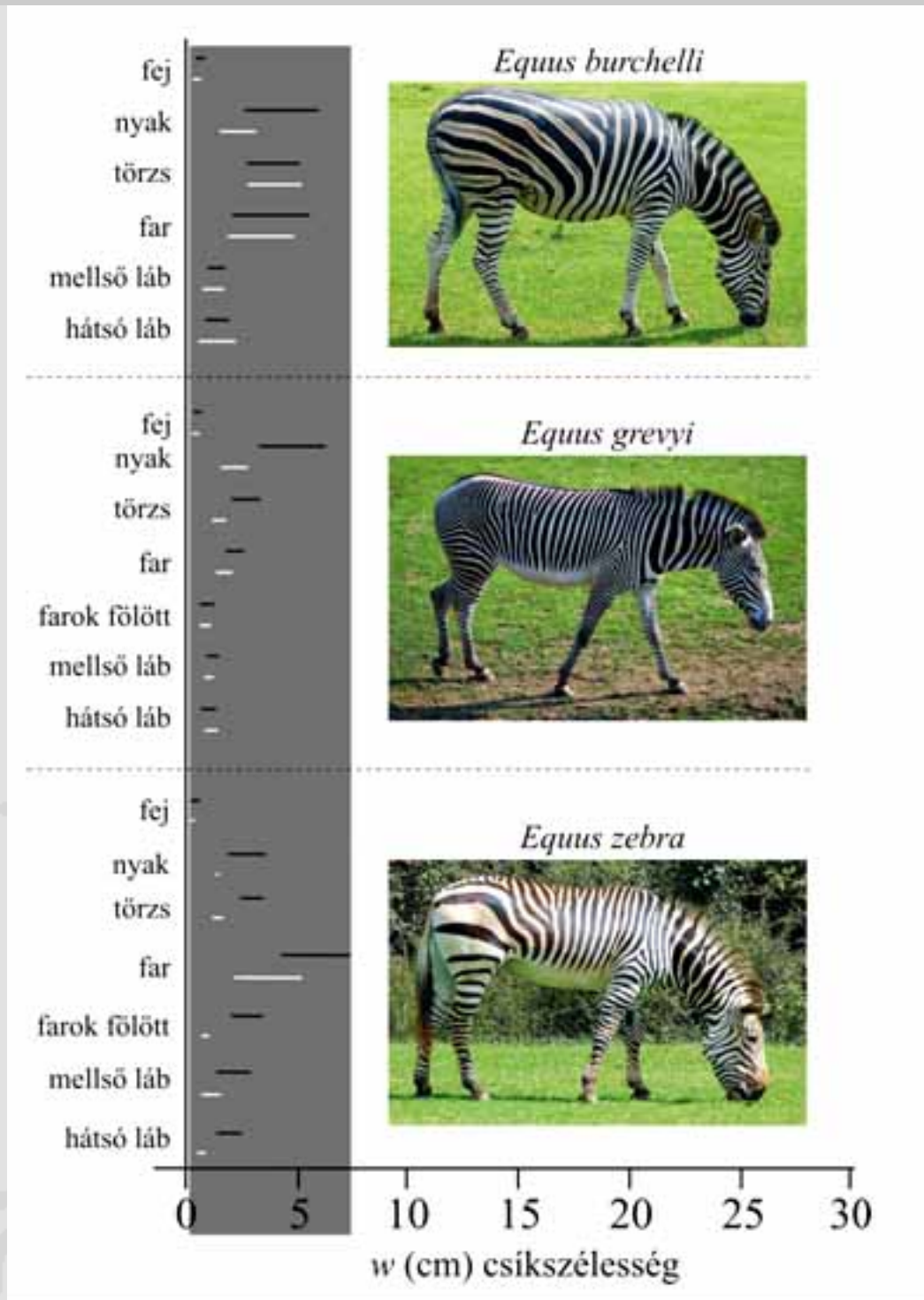
Miért csíkos a zebra?

A zebracsíkok védenek a bögölyöktől, avagy a poláros fényszennyezés csökkentésének zebráktól ellesett trükkje

Egri Ádám-Horváth Gábor-Kriská György-Farkas Róbert-Susanne Akesson

---

A zebrák fején, nyakán és törzsén a csíkok nagyjából függőleges lefutásúak, míg megközelítőleg vízszintesek a hátoldalon és a lábakon. A zebrák három faja Közép- és Dél-Afrikában él (**1. ábra**). A leggyakoribb az alföldi zebra (*Equus burchelli*, 12 alfajjal), amely Afrika déli és keleti részén egyaránt elterjedt. Az állat farán mindkét oldalon 26 széles csík látható, melyek közül néhány a has irányába elhajlik. A legtermetesebb faj a Grévy-zebra (*E. grevyi*), amelynek mindkét oldalán közel 80, a test hossz tengelyére merőleges lefutású csík van. A Grévy-zebra Etiópia és Kenya nyugati részének félsivatagos füvespusztáin él. A harmadik faj a hegyi zebra (*E. zebra*), amelynek két alfaja él Afrika dél-nyugati részén. A hegyi zebra hasa fehér és mindkét oldalán 55 csík található, amelyek közül három vízszintesen fut a hátsó combokon. Az 1800-as évek végén kipusztult kvaggának (*E. quagga*) volt még részben csíkozott kültakarója, ami a legkifejezettebben a fejen, nyakon és a test elülső részén alakult ki, míg a hátulsó testfél és a hátsó lábak sötétbarnák voltak.

1. ábra. A három recens zebrafaj (*Equus burchelli*, *E. grevyi*, *E. zebra*) képe, valamint a különböző testrészeken (fej, nyak, törzs, far, farok fölött, mellső láb, hátsó láb) mért fekete, illetve fehér csíkok w szélességének átlagai és szórásai. A függőleges szürke oszlop (átlag minimuma – szórás = 0,23 cm < w < 7,47 cm = átlag maximuma + szórás) a zebra csíkvastagságának tartományát öleli át. A vízszintes fekete és fehér vonalak középpontja a csíkszélesség átlagának felel meg, a végpontok pedig az átlag $\pm$ szórás értékeinek

A zebra csíkos mintázatának szerepe régóta vitatott kérdés. Wallace [1] azt

föltételezte, hogy a csíkoknak a magas fűben való rejtőzködésben van szerepe. Charles Darwin [2] bírálta e magyarázatot, mivel a zebrák nem a növényzettel sűrűn benőtt területeken élnek, hanem inkább a nyílt szavannákon, ahol alacsony a fű. Számos további elmélet [3, 4] látott még napvilágot arra vonatkozóan, hogy milyen funkciói és esetleges evolúciós előnyei lehetnek a zebrák fekete-fehér csíkos mintázatának:

– Látszólagos méretnövekedés. A csíkok, egy vizuális illúzió révén, nagyobbak láttathatják a zebrát a valóságos méreténél, ami előnyt jelenthet a ragadozókkal szembeni védekezés során.

– Láthatóság csökkenése gyér fényviszonyoknál. Gyengébb megvilágítási körülmények között (alkonyatkor, hajnalban, holdfényben) a csíkok megnehezíthetik, hogy a zebrákat a ragadozók fölismerjék.

– A mozgó csíkok látványa elkápráztathatja a ragadozókat. A csordában menekülő zebrák ide-oda mozgó csíkjai megnehezíthetik a ragadozók számára a zebraegyedek elkülönítését.

– Rejtőzködés. A csíkos kültakaró lehetővé teheti a zebráknak, hogy észrevétlenek maradjanak természetes környezetükben a test határvonalának nehezebb fölismerhetősége miatt. Az egyébként nem csíkos mintázatú patás fajok többségénél a sebezhetőbb fiatal és a kifejlett nőstény egyedeknél is megfigyelhető a hatékonyabb álcázást biztosító csíkos testmintázat.

– Szociális előnyök. Mivel a csíkos kültakaró egyedi jellegzetességeket mutat, mint az emberi ujjlenyomat, a zebrák esetleg azonosítani tudják egymást a testmintázatuk alapján. E képesség különösen fontos lehet az anyaállat és csikójának kapcsolattartásában, vagy udvarláskor a hímek és nőstények közti kommunikációban.

– A fizikai állapot jelzése. A sebesülések, sérülések vagy valamilyen kóros elváltozás miatt kialakuló szabálytalanságok a csíkos mintázatban vizuálisan jelezhetik az egyed leromlottabb fizikai állapotát (fitneszét), ami hatással lehet a párválasztásra.

– Hőszabályozás. A bőr alatti zsírszövet és a fekete csíkok elhelyezkedése összhangban áll egymással, miáltal e zsírszövetcsíkok egyfajta hőtároló szervként működhetnek, ami szerepet játszhat a test hőszabályzásában. Másrészt, a fekete és a fehér csíkok eltérő mértékű fölmelegedése miatt a kültakaró fölött apró föl- és leszálló légáramok alakulhatnak ki, melyek fokozhatják a hőleadást.

– Védelem a cecelegyek ellen. Egyes megfigyelések szerint a zebrákat kevésbé támadják a vérszívó cecelegyek, mint más egyszínű patás állatokat. A cecelegyek vérszívásukkal súlyos betegségek, többek között az afrikai álomkór kórokozóit terjesztik.

Ruxton [3] és Caro [4] arra a következtetésre jutottak, hogy e hipotézisek többségét semmiféle kísérleti adat nem támasztja alá, miáltal még ma sem tudjuk, hogy miért alakult ki a zebrák csíkos mintázata. Mindazonáltal, a legelfogadottabb magyarázat szerint a csíkok védhetnek a cecelegyek ellen [5].

Bögölyök és lovak

A nőstény bögölyöknek petéik érleléséhez emlősök vérére van szükségük. Vérszívásukkal **(2. ábra)** számos veszélyes kórokozó hordozói és terjesztői, emellett vérvesztést okoznak, fájdalmas csípésükkel pedig zaklatják a legelő lovakat és szarvasmarhákat, ami jelentős gazdasági kárral (lassabb testtömeg-gyarapodással, csökkent tejtermeléssel) jár. Attól függően, hogy a különböző bögölyfajoknak milyen a földrajzi eloszlása Afrika-szerte, e vérszívó legyek súlyos állategészségügyi problémákat jelenthetnek a zebráknak is.

2. ábra. Barna ló vérét szívó nőstény bögöly (b) és a kibuggyanó vérből lakmározó más legyek (l)

A bögölyfajok vizek közelében rakják le petecsomóikat, lárváik vízben vagy nedves talajban fejlődnek. Emiatt a kifejlett nőstények és hímek vonzódnak a vízszintesen poláros fényhez, mert a vízről visszaverődő ilyen fény alapján találják meg a vizet [6]. A bögölyök pozitív polarotaxisának öt fontos funkciója

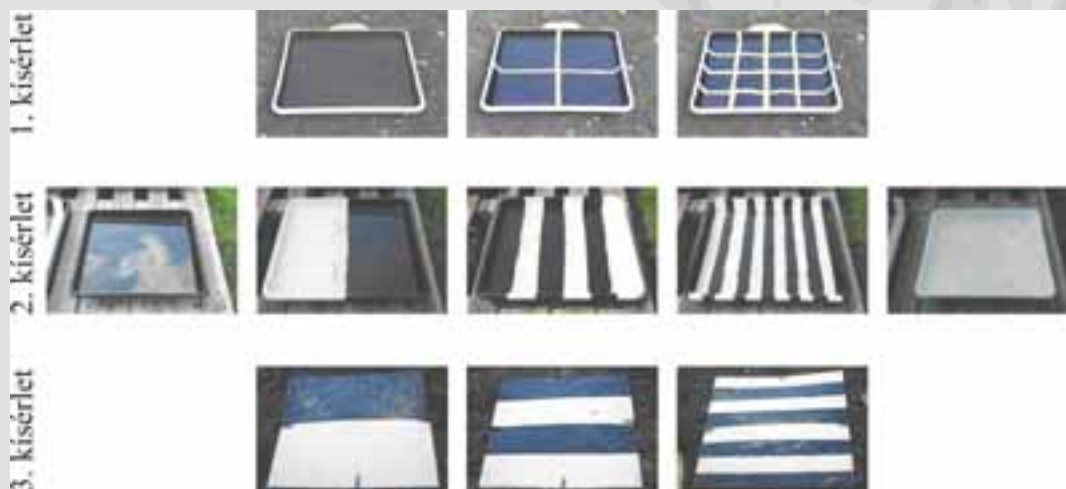
van. (i) A nőtények számára kijelöli a jó peterakó helyet, ahol a lárvák a vízbe juthatnak. (ii) Nagyobb eséllyel találnak a nőtények gazdaállatot, hiszen a társas növényevők gyakran megtalálhatók az édesvizek mellett, ahol isznak, vagy fürdenek. (iii) Útmutató a nőtények és a hímek számára a vízlelőhelyek felé, ahol ihatnak és hűthetik magukat. (iv) Mindkét nemet olyan helyre irányítja, ahol nagy valószínűséggel egymásra találnak és párosodhatnak. (v) A bögölyök kevésbé vonzódik a fehér, mint a sötét (fekete, barna) szőrű emlősökhöz, továbbá a szőrzetről visszaverődő fény polarizációja is segíti őket a gazdaállat megtalálásában [7].

A zebracsíkos kültakaró átmenet az egyszínű fekete és fehér között, ezért azt vártuk, hogy a zebrák bögölyvonzó-képessége a fehér és fekete lovaké közé esik. Ezt több terepkísérletben tanulmányoztuk.

Terepkísérletek zebracsíkos mintázatok bögölyvonzásának vizsgálatára

Az 1. kísérletben egy szokolyai lovas tanya közelében három, étolajjal töltött, fehér peremű fekete tálcát helyeztünk a földre, melyekből több héten keresztül, naponta begyűjtöttük a csapdázott bögölyöket. Az egyik tálca teljesen fekete volt, a másikon és harmadikon 2, illetve 6 fehér csík egymásra merőlegesen **(3. ábra, 1. sor)**. A tálcák sorrendjét naponta véletlenszerűen változtattuk. Mivel a különböző számú fehér csíkokkal ellátott tálcák fekete összfelülete kissé eltérő volt, ezért a bögölyökre kifejtett vonzóképeség vizsgálatakor a csapdázott bögölyöknek az egységnyi fekete (a fényt erősen és vízszintesen polarizáló) csapdafelületre eső számát hasonlítottuk össze.

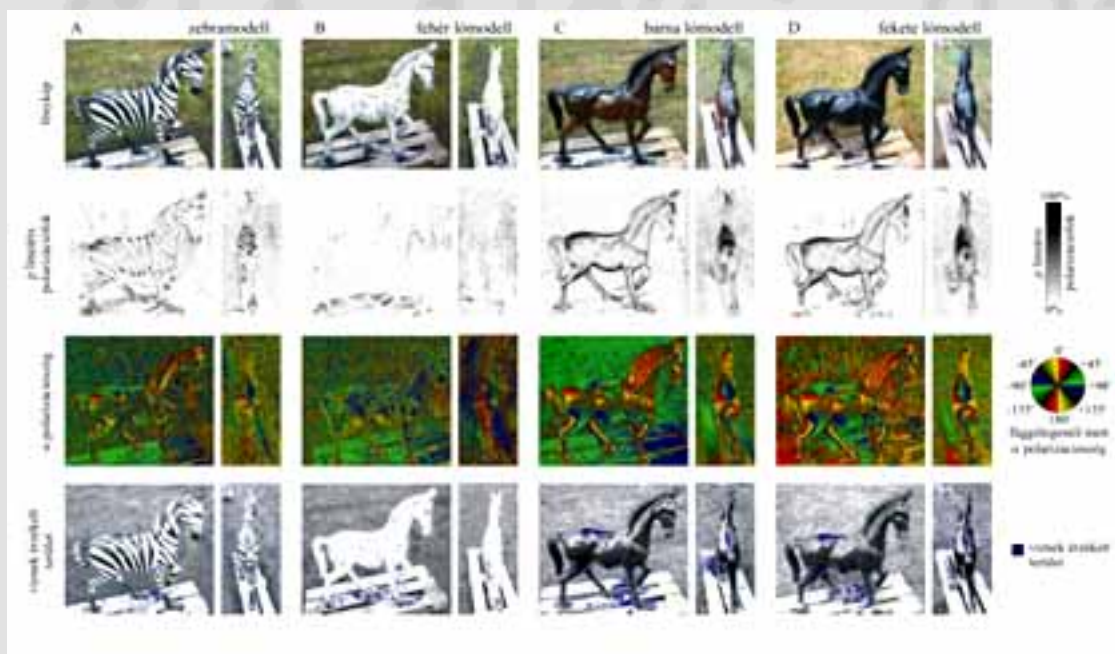
A 2. kísérletben egy gödi lovas tanyán két hónapon át öt, étolajjal teli tálcát hagytunk a földön, néhány naponta változó sorrendben **(3. ábra, 2. sor)**: egy fekete és egy fehér tálca, valamint három másik, kétszer akkora felületű tálca 1–1, 3–3, illetve 6–6 darab fekete-fehér párhuzamos csíkkal, azonos nagyságú fehér és fekete összfelülettel. Itt is rendszeres időközönként begyűjtöttük a csapdázott bögölyöket.

3. ábra. Az 1., 2. és 3. terepkísérletben használt fekete-fehér csíkos vízszintes csapdafelületek. Az 1. és 2. kísérletben étolajjal voltak töltve a tálcák, míg a 3. kísérletben átlátszó, szintelen ragacsos anyag fedte a tesztfelületeket

A 3. kísérletben az említett szokolyai lovas tanya mellett egy hónapig volt a földön naponta véletlenszerűen változó sorrendben három azonos nagyságú, fekete-fehér csíkos tesztfelület, melyeket átlátszó, szintelen, szagtalan, eső- és napfényálló ragaccsal kentünk be. Az 50–50%-ban fekete és fehér felületeken 1–1, 2–2, illetve 4–4 volt a fekete-fehér csíkok száma (**3. ábra, 3. sor**).

A 4. kísérletben a szokolyai lovas tanya közelében két hónapig volt véletlenszerűen változó sorrendben fölállítva egy barna, egy fekete, egy fehér és egy fekete-fehér zebracsíkos lómodell (**4. ábra**), melyek felületét az említett ragaccsal kentük be néhány naponta. A ragacsos felületeken talált bögölyöket kétnaponta összeszámoltuk és eltávolítottuk.

4. ábra. 1-3. sor: A 4. kísérletben használt zebracsíkos (A), fehér (B), barna (C), és fekete (D) ragacsos felületű lómodellek fényképei, valamint a róluk visszaverődő fény p lineáris polarizációfokának és függőlegestől mért a polarizációs szögének mintázatai oldalról és hátulról a spektrum kék (450 nm) tartományában képalkotó polarimetriával mérve. 4. sor: A polarotaktikus bögölyök által víznek érzékelt területek (kékekkel színezve), melyekről a visszavert fény jellemzői: $10\% < p < 100\%$, $80^\circ < a < 100^\circ$. A lómodelleket közvetlen napfény érte, a polariméter optikai tengelye pedig -20° -os szöget zárt be a vízszintessel

A budapesti és a stockholmi természettudományi múzeumokban őrzött számos zebrabőr és kitömött zebra (*Equus burchelli*, *E. grevyi*, *E. zebra*) különböző testtájain (fej, nyak, törzs, far, farok fölött, mellső láb, hátsó láb), ahol viszonylag egyenletesek a csíkok, hosszabb-rövidebb egyenesek mentén mértük a fekete és fehér csíkok szélességének átlagát és szórását.

A terepkiérletekben használt különféle tesztfelületek és lómodellek fénypolarizáló-képességét (4. ábra) képalkotó polarimetriával mértük a spektrum vörös, zöld és kék tartományában. Ugyancsak mértük a Magyar Természettudományi Múzeum egy kitömött zebrája (*E. burchelli*) tesztfelületének polarizációs mintázatait. A mérési adatok fölhasználásával meghatároztuk a tesztfelületek és lómodellek azon részeit, melyeket a polarotaktikus bögölyök vízként érzékelnek. Az ilyen felületek egy fajspecifikus p^* küszöbértéknél nagyobb p ($> p^*$) polarizációfokú fényt vernek vissza, melynek rezgéssíkja egy $\Delta\alpha$ küszöbértéknél kisebb mértékben tér el a vízszintestől. Korábbi méréseink alapján $p^* = 10\%$ és $\Delta\alpha = 10^\circ$ küszöbértékeket alkalmaztunk, melyek pontos értéke azonban nem befolyásolta a végkövetkeztetéseinket.

A csíkossabb mintázat kevesebb bögölyt vonz

Az 1. kísérletben (3. ábra, 1. sor) azt tapasztaltuk, hogy minél sűrűbb volt a fehér színű rács az étolajjal töltött fehér keretes fekete tálcán, annál kevesebb bögölyt vonzott. A fehér keretes rács nélküli fekete tálcák szignifikánsan nagyobb hányadát (53,1%) fogta meg a bögölyöknek, mint a 2, illetve 6 egymásra merőleges fehér csíkot viselő tálcák (39,8%, illetve 7,1%). A csapdázott bögölyök felületi sűrűsége 1167,3; 955,6 és 206,3 darab/m² volt a rács nélküli, és a 2, illetve 6 fehér merőleges csíkkal borított tálcáknál. A fehér csíkok polarizálatlan fényt vertek vissza, míg a tálcák fekete tartományai erősen vízszintesen polárosak, ami nagyon vonzó a polarotaktikus bögölyök számára. E kísérlet azt demonstrálta, hogy a vízszintesen poláros fényt visszaverő fekete felületek egyre kevésbé vonzóak a bögölyöknek, ha a depolarizáló fehér csíkok száma nő.

A 2. kísérletben (3. ábra, 2. sor) az étolajjal töltött fehér és fekete tálcák voltak a legkevésbé, illetve leginkább vonzóak a bögölyöknek, rendre 3 és 145 megfogott egyeddel. Minél kisebb volt a fekete/fehér csíkok száma, annál több bögöly esett csapdába: a 12, 6, illetve 2 csíkos tálcák rendre 24, 66, illetve 138 bögölyt fogott. A tálcák fekete csíkjai erősen és vízszintesen poláros fényt vertek vissza, ami a polarotaktikus bögölyöket vonzotta. Másrészt, a fehér csíkok nem voltak vonzóak, mert nagyon alacsony ($p < 5\%$) polarizációfokú, és nem mindig vízszintesen poláros fényt vertek vissza.

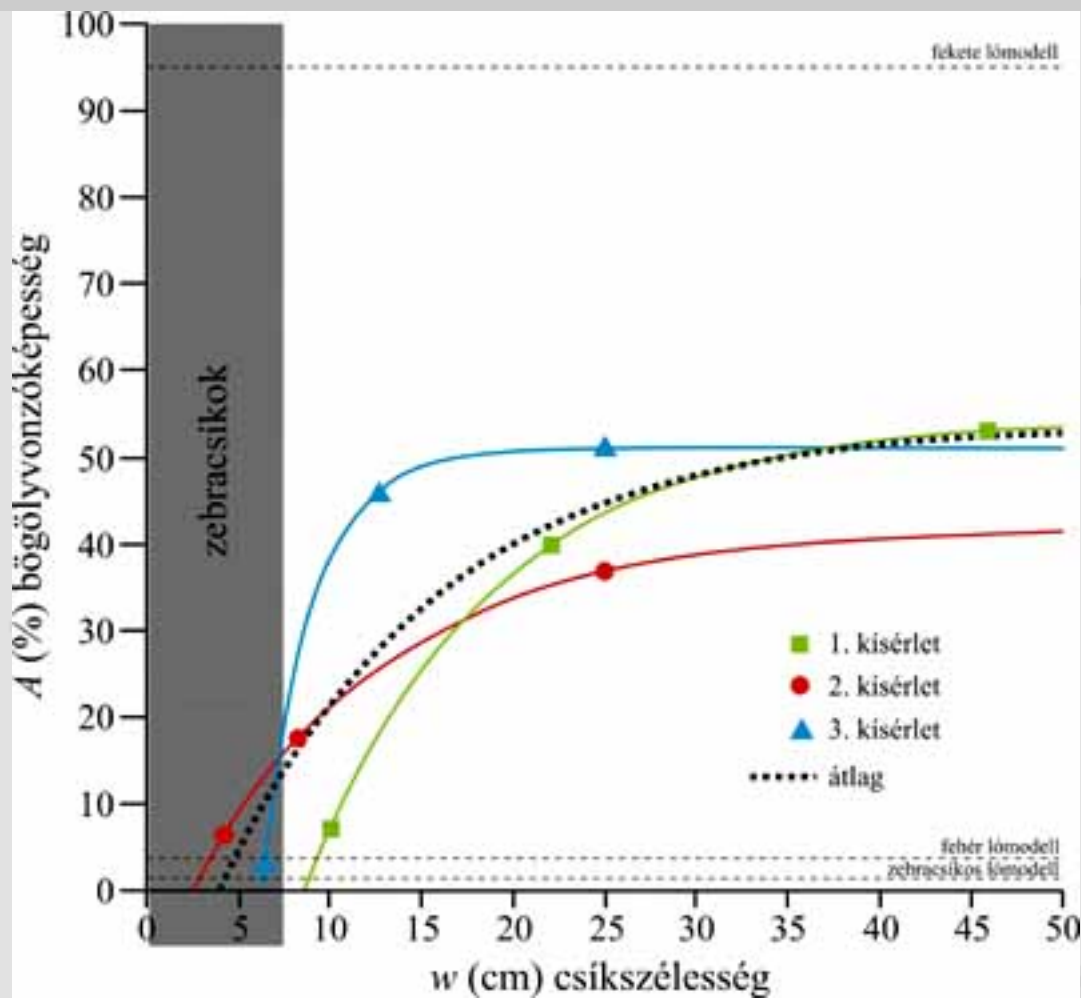
A 3. kísérletben (3. ábra, 3. sor) a 2-csíkos ragadós tesztfelület vonzotta a legtöbb bögölyt ($N = 321$), a 4-csíkos felület kevésbé volt vonzó ($N = 290$),

míg a 8-csíkos volt a legkevésbé vonzó ($N = 19$). A ragadóságnak köszönhetően a leszálló bögölyök azonnal hozzáragadtak a tesztfelületekhez, így a landolás után már nem mozdulhattak el. Az erősen és vízszintesen polarizáló fényes fekete csíkok 3-szor (8-csíkos tesztfelület), 3,5-szer (4-csíkos tesztfelület), illetve 5-ször (2-csíkos tesztfelület) több bögölyt vonzottak magukhoz, mint a gyengén, és nem mindig vízszintesen polarizáló fényes fehér csíkok.

A 4. kísérletben (4. ábra) a fekete ($N = 562$) és a barna ($N = 334$) lómakett volt a leginkább vonzó a bögölyök számára, a fehér sokkal kevésbé ($N = 22$), és meglepő módon a legkevésbé a fekete-fehér csíkos zebramodell vonzotta a bögölyöket ($N = 8$). A fekete és barna lómodell erősen poláros fényt tükrözött ($p > 80\%$), míg a fehér lómodell gyakorlatilag polarizálatlan (p kb. 0%) fényt vert vissza (4. ábra). A zebramodell fekete és fehér csíkjairól visszaverődő fény polarizációfoka nagy ($p > 80\%$), illetve kicsi (p kb. 0%) volt. Oldalról és hátulról nézve, a fekete és barna lómodell háta utánozta leginkább a vizet a polarizáció révén (4. ábra, 4. sor). Így e tartományok voltak nagyon vonzók a polarotaktikus bögölyöknek. A fehér lómodellnél nem volt ilyen polarizációs vonzó felület, míg a zebramodell hátán csak a fekete csíkok polarizálták erősen a fényt. E polarizációs mintázatok részben magyarázzák a 4. kísérletben szereplő lómodellek bögölyvonzó-képességét.

Méréseink szerint egy valódi, kitömött zebra (*E. burchelli*) polarizációs mintázatai gyakorlatilag megegyeztek a 4. kísérletben használt zebramodellével. A fényviszonyoktól, a testtartástól és a Naphoz viszonyított nézőponttól függően, a fekete csíkok a zebrák hátán erősen és vízszintesen poláros fényt vernek vissza, ami vonzó lenne a polarotaktikus bögölyöknek, ha e fekete csíkok nem lennének elválasztva depolarizáló fehér csíkokkal.

5. ábra. A terepkísérleteinkben használt zebracsíkos tesztfelületek A (%) bögölyvonzó-képessége a fekete-fehér csíkok w (cm) szélességének függvényében. A folytonos exponenciális görbék az 1., 2. és 3. kísérletben mért három eltérő $A_n(w_n)$, ($n = 1, 2, 3$) átlagértékre

illeszkednek, míg a pontozott exponenciális görbe a 9 egyesített mérési pontra van illesztve. A három vízszintes szaggatott egyenes vonal a 4. kísérletbeli fekete, fehér és zebracsíkos lómodellek átlagos bögölyvonzó-képességét mutatja. A függőleges szürke oszlop (átlag minimuma – szórás = $0,23 \text{ cm} < w < 7,47 \text{ cm} =$ átlag maximuma + szórás) a zebrák csíkvastagságának mért tartományát öleli át

Az 5. ábra foglalja össze a négy terepkísérletünkben használt zebracsíkos tesztfelületek mért A vonzóképességét a fekete-fehér csíkok w szélességének függvényében. Az $A(w)$ vonzóképességek bögölyökre nézve monoton csökkennek, ahogy a w csíkvastagság csökken, s e csökkenés mértéke egyre rohamosabb $w < 15 \text{ cm}$ esetén. Az 5. ábrán az átlagolt pontozott vonalú görbe szerint a vízszintes zebracsíkos felület elveszíti bögölyvonzó-képességét ($A = 0$) $0 \text{ cm} \leq w \leq 4,5 \text{ cm}$ csíkvastagságok mellett. A leginkább figyelemre méltó, hogy az *Equus burchelli*, az *E. grevyi* és az *E. zebra* zebrafajok átlagos csíkvastagságai ($0.23 \text{ cm} < w < 7.47 \text{ cm}$,

mely tartományt az 5. ábrán a függőleges sűrke sáv szemlélteti) alig lépik túl e “bögölymentes tartományt”. Ez az oka a 4. kísérletben a zebramodell igen csekély bögölyvonzó-képességének.

6. ábra. E karikatúra azon fölfedezésünket szemlélteti, hogy a zebracsíkos mintázat taszítja a polarotaktikus bögölyöket

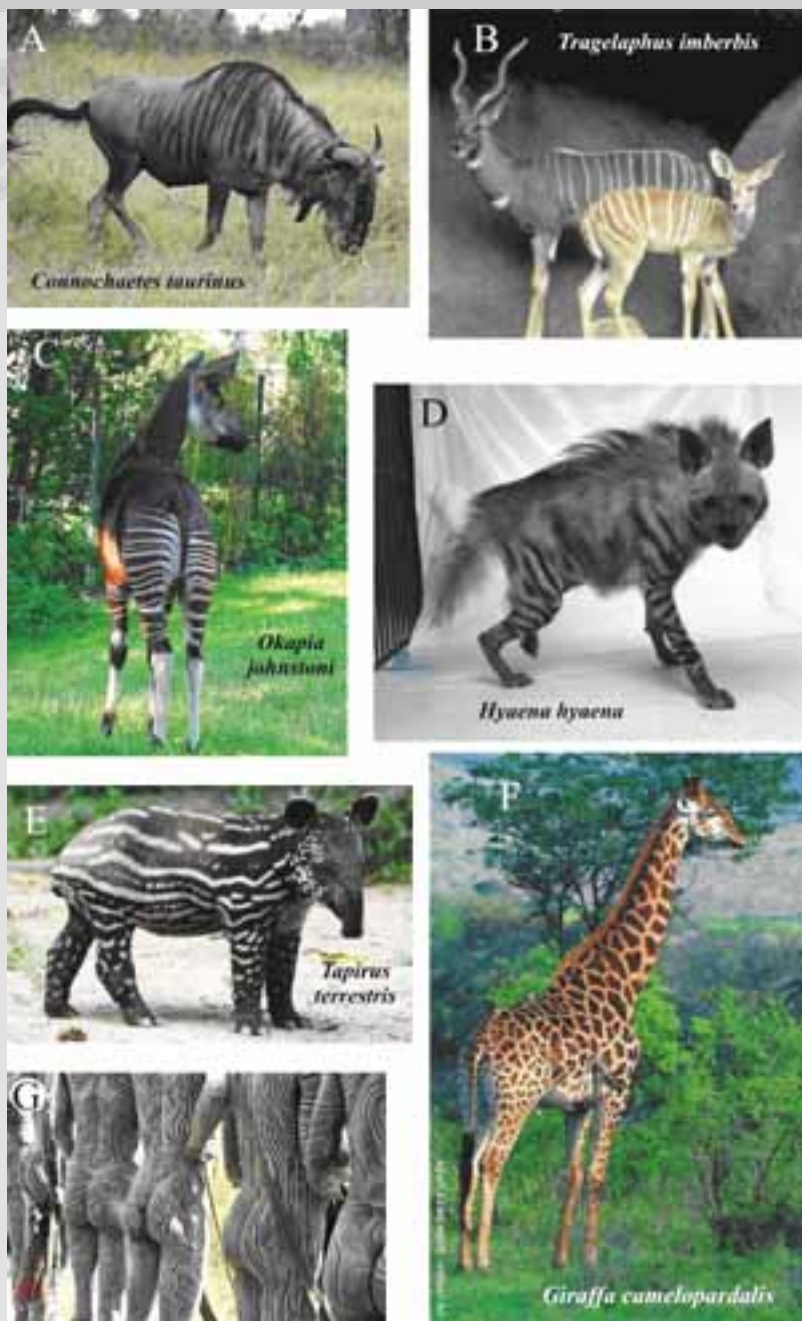
Arra a következtetésre jutottunk tehát, hogy a zebrák fekete-fehér csíkjai megfelelően keskenyek ahhoz, hogy minimalizálják a bögölyökre kifejtett vonzást. A **6. ábra** karikatúrája e végkövetkeztetést szemlélteti.

A csíkos mintázat bizonyított előnye

Mindhárom zebrafajnak a fején és a lábain legkeskenyebbek a csíkok (1. ábra), ahol a csíkszélesség annyira kicsi, hogy már gyakorlatilag nem is vonzza a bögölyöket (5. ábra). E jelenség az evolúciós alkalmazkodás egyik szép példája. Számos érzékszerv a fejen található (szemek, fül, nyelv, orr, száj), melyek kifogástalan működése elengedhetetlen a zebrák túléléséhez. A lábaknak is a lehető legjobb állapotban kell lenniük, hiszen csak így tudnak elmenekülni a zebrák a ragadozóktól. Ezek miatt a fejet és a lábakat kell legjobban védeni a vérszívó rovaroktól (például a bögölyöktől és a cecelegyektől), mert ezek bármelyikének sérülése nagyban rontja a zebrák túlélési esélyeit. Továbbá, a fejen és a lábakon vékonyabb a bőr, miáltal a

vérszívó rovarok számára könnyebben hozzáférhetőek a vérerek, ezért itt fokozottabb „csíkos védelemre” van szükség, mint a többi testrészben. A sűrű csíkmintázat a zebrák fején és lábain tehát egyfajta vizuális alapon működő védőrendszernek tekinthető.

A csíkos, foltos és pöttyös barna/fekete kültakaró meglehetősen elterjedt az afrikai emlősök körében (**7. A–E ábra**), melyek a fajgazdag afrikai bögölyfauna gazdaállatai. E csíkos-foltos-pöttyös mintázatok is taszíthatják a vérszívó cecelegyeket és bögölyöket, ami nagy szelekciós előnnyel bír. A zsiráfok (*Giraffa camelopardalis*) is gazdaállatai a cecelegyeknek és bögölyöknek. A zsiráfok kültakaróján sötét alapon világos sávok alakítanak ki egy jellegzetes rácsmintázatot (**7F ábra**), melyek hasonlóak az 1. kísérletünkben használt tesztfelületekhez (*3. ábra, 1. sor*). Amint kimutattuk, az ilyen rácsmintázat is jelentősen csökkenti a felület bögölyvonzó-képességét. Így a zsiráf rácsszerű mintázata, más gazdaállatok csíkos-foltos mintázataihoz hasonlóan, a ”bögölytaszító” zebracsíkok hatékony alternatívája.

7. ábra. A bögölyök gazdaállatai közé tartozó néhány csíkos afrikai emlősfaj. (A) Csíkos gnu (*Connochaetes taurinus*). (B) Felnőtt (hátról) és fiatal (előlről) Lesser kudu (*Tragelaphus imberbis*). (C) Okapi (*Okapia johnstoni*). (D) Csíkos hiéna (*Hyaena hyaena*). (E) Csíkos-pöttyös fiatal tapír (*Tapirus terrestris*). (F) Zsiráf (*Giraffa camelopardalis*). (G) Egy afrikai törzs jellegzetes csíkos testfestési mintázatai

Nem elképzelhetetlen, hogy az afrikai őslakosok jellegzetes sötét-világos csíkos-pöttyös-rácsos testfestésének (7. G ábra) is lehet némi szerepe a veszélyes vérszívó élősködők (például cecelegyek, bögölyök) elleni védelemben. E törzs-, nem- és korfüggő testfestési mintázatokat talán az afrikai emlősök kültakarójának a vérszívó legyek ellen védő csíkos-foltos-pöttyös mintázatai ihlették. E testfestés bizonyára spirituális, kulturális

eredetű, de minden bizonnyal megvan az a hasznos mellékhatása is, hogy többé-kevésbé véd a vérszívó legyek ellen, amint a hasonló mintázatú zebrák és más emlősök esetén is **(7. A–F ábra)**.

A poláros fényszennyezés csökkentésének zebráktól elleshető trükkje

Érdekes párhuzam húzódik a zebrák bögölyálló csíkmintázata, valamint az aszfaltutak [8] és napelemtáblák [9] poláros fényszennyezésének egyik csökkentési módja között. Az ember alkotta tárgyak némelyike olyan intenzív vízszintesen poláros fényt verhet vissza, hogy "szuper víznek" tűnhet a szállva vizet kereső vízirovarok számára, melyek a vizes petéző- és élőhelyüket a vízfelületről tükröződő vízszintesen poláros fény segítségével találják meg. A poláros fény ilyen természetellenesen szupernormális forrásai poláros ökológiai csapdákként működhetnek, amennyiben vizet utánozva a megtévesztett és magukhoz vonzott polarotaktikus vízirovarok rájuk rakják a petéiket, amelyek menthetetlenül elpusztulnak. E jelenséget nevezzük poláros fényszennyezésnek [10]. Mivel az ilyen ökológiai csapdák az érintett rovarpopulációk gyors csökkenéséhez vagy akár összeomlásához vezethetnek, ezért a napjainkban fölismert poláros fényszennyezés csökkentése vagy kiküszöbölése a poláros fényszennyező források rohamos elterjedése miatt a környezetvédelem egyik egyre fontosabb feladata.

Kimutattuk, hogy például a sötétszürke vagy fekete aszfaltutak [8], valamint a csillogó fekete napelemtáblák és napkollektorok [9] erős poláros fényszennyező források. Megfigyeltük és kísérletileg igazoltuk, hogy polarotaktikus kérészek, tegzesek, szúnyoglábu legyek és bögölyök sokkal jobban vonzódnak a napelemtáblákhoz és napkollektorokhoz s petéznek rájuk, mint a kisebb polarizációfokú fényt visszaverő felületekhez, továbbá elkerülik azon fehér keretes napelemtáblákat, amelyek felületét egy megfelelően sűrű, nem-polarizáló, fehér rács borítja. Fölfedeztük, hogy ha egy erősen és vízszintesen polarizáló fekete felületet egy vékony csíkokból álló fehér rácsmintázattal megfelelően apró cellákra osztunk, akkor a polarotaktikus rovarokra kifejtett vonzóképesége akár 1/30-adára is csökkenhet. E szabadalmaztatás alatt álló módszerrel tehát jelentősen csökkenthető a korábban teljesen környezetbarátnak tekintett napelemtáblák és napkollektorok poláros fényszennyezése. Hasonló módszerrel csökkenthető, illetve küszöbölhető ki az aszfaltutak poláros fényszennyezése [8]. Ha az aszfaltfelületekre alkalmas sűrűségű és vastagságú fehér csíkokat festenek, akkor már nem vonzzák a polarotaktikus rovarokat. Ez különösen fontos a veszélyeztetett vízirovarfajok menedékhelyéül szolgáló, szigorúan védendő vizes élőhelyek (tavak, folyók, mocsarak) mellett húzódó aszfaltutaknál.

A megfelelő sűrűségű fehér rácsok és csíkok tehát megakadályozzák a polarotaktikus vízirovaroknak a fényt erősen és vízszintesen polarizáló fekete mesterséges felületekhez való vonzódását és csapdába esését. Figyelemre méltó módon a zebrák lényegében ugyanezt az optikai/vizuális trükköt

fejlesztették ki az evolúció során: a zebrák a fekete testfelületükön fehér csíkokkal biztosítják, hogy a cecelegyek és a polarotaktikus bögölyök ne vonzódjanak hozzájuk.

Köszönetnyilvánítás: Kutatásainkat az Európai Unió (Eu-FP7, TabaNOid-232366: Trap for the novel control of horse-flies on open-air fields) és az OTKA (K-6846: Közvetlen és közvetett polarotaxis vizsgálata tegzeseknél és kétszárnyúaknál) is támogatja. Köszönjük Dr. Csorba Gábor főmuzeológusnak, hogy a Magyar Természettudományi Múzeum Emlős Gyűjteményében megmérhettük a zebrák csíkszélességét.

Irodalom

- [1] Wallace, A. R. (1867) Mimicry, and other protective resemblances among animals. Westminster Review, p. 5
- [2] Darwin, C. R. (1871) The descent of man, and selection in relation to sex. vol. 2, p. 302, John Murray, London
- [3] Ruxton, G. D. (2002) The possible fitness benefits of striped coat coloration for zebra. Mammal Review 32: 237-244
- [4] Caro, T. (2009) Contrasting coloration in terrestrial mammals. Philosophical Transactions of The Royal Society B 364: 537-548
- [5] Waage, J. K. (1981) How the zebra got its stripes - biting flies as selective agents in the evolution of zebra coloration. Journal of the Entomological Society of South Africa 44: 351-358
- [6] Horváth, G.; Majer, J.; Horváth, L.; Szivák, I.; Kriska, G. (2008) Ventral polarization vision in tabanids: horseflies and deerflies (Diptera: Tabanidae) are attracted to horizontally polarized light. Naturwissenschaften 95: 1093-1100
- [7] Horváth, G.; Blahó, M.; Kriska, G.; Hegedüs, R.; Gerics, B.; Farkas, R.; ? kesson, S. (2010) An unexpected advantage of whiteness in horses: The most horsefly-proof horse has a depolarizing white coat. Proceedings of the Royal Society of London B 277: 1643-1650
- [8] Kriska, G.; Horváth, G.; Andrikovics, S. (1998) Why do mayflies lay their eggs en masse on dry asphalt roads? Water-imitating polarized light reflected from asphalt attracts Ephemeroptera. Journal of Experimental Biology 201: 2273-2286
- [9] Horváth, G.; Blahó, M.; Egri, Á.; Kriska, G.; Seres, I.; Robertson, B. (2010) Reducing the maladaptive attractiveness of solar panels to polarotactic insects. Conservation Biology (in press)
- [10] Horváth, G.; Kriska, G.; Malik, P.; Robertson, B. (2009) Polarized light pollution: a new kind of ecological photopollution. Frontiers in Ecology and the Environment 7: 317-325

